

ACC. N:R M. 14732:1-17

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: *Västergötland* Upptecknare: *Hel Johansson, Hvid*
Härad: *Kind* Berättare: *uppteckn. m. fl.; se uppt. bl.*
Socken: *Ö. Fjölunda* Berättarens yrke: *dens bakida!*
Uppteckningsår: *1959-60* Född år i

Möbelanskaffning. s. 1-17.

N. M. 168.

Åhaga, Hid den 16/I-60.

Till folklivsarkivet Finngatan 8 Lund.

Undertecknad insänder härmed uppteckningarna till frågelista 168.

Jag har som vanligt försökt, att få så många och noggranna upplysningar, som möjligt. Men jag tycker att det varit ganska svårt att ge någon nämnvärt enhetlig bild från orten. Det har varit och är så stor skillnad i möbleringsplanen i ett hem och ett annat, även inom samma samhällsgrupp, att något särpräglat för orten är ganska svårt att få fram. Jag hoppas dock att något av mina uppteckningar skall ha värde för folklivsarkivet.

Högaktningsfullt.

Axel Johansson
Axel Johansson.

MÖBELANSKAFFNING. Frågelista I68.

Jag börjar mina uppteckningar om möbelanskaffning i den äldre tiden, och räknar denna från slutet av 1800 talet. Jag har försökt att skaffa upplysning, om varifrån den bättre socialt lottade klassen köpte sina möbler i äldre tid, men har ej lyckats att få någon bestämd uppgift om detsamma. Denna klass hade möbler vid denna tid, som ej var tillverkade av bysnickarna eller ortens möbelsnickare. Det finns ej så många ättlingar kvar här från denna samhällsklass. De som jag har frågat, vet att en del av deras gamla fina möbler var komna från en annan ort än här (det finns sådana möbler kvar ännu i dag) men själva tillverkningsorten, viste de inget om. Inköpen av dessa, torde dock med säkerhet ha skett från möbelhandlare i Borås och Göteborg. Borås är denna ortens närmaste stad, och den stad, som fanns de första järnvägsförbindelserna med. Göteborg hade dock denna tid större och bättre möbelaffärer, och det är mycket troligt, att en del av dessa möbler köptes därifrån, åtminstone vad som gäller importerade möbler. Men även vad, som beträffar denna samhällsklass, var det blott när det gällde inköp av finare och tidsenliga möbler till salar,

salonger och andra finrum. Till de mera vardagliga rummen, köken m.m., köpte även dessa sina möbler av ortens tillverkare. Någon direkt uppteckning av ett sådant hems möblemang från denna tid kan jag ej göra. Jag tror ej, att det inom O. Frölunda finns mer än ett kvar från denna tid och jag vet ej heller om detta i dag står orubbat. Det är på den stora gården Mölneby, som jag ofta har fått anledning till, att omnämna i mina uppteckningar. Om det varit för två år sedan, som jag fått förelagt mig denna frågelista, hade jag kunnat inhämtat alla nödiga upplysningar från detta gamla och förnäma hem. Dåvarande ägarinnan ((det är hennes sterbhus, som nu äger gården) författarinnan fru Anna Edlund-Hansson, dog nämligen för ett par år sedan. Någon av hennes barn är ej boende på gården, de är blott sporadiskt hemma och vistas på gården någon dag. Om jag får kännedom om, att de är hemma under julhögtiden, skall jag försöka att få upplysningar av dem. Jag tror dock ej att de har någon närmare kännedom om detta. Ja detta var alltså vad jag för stunden vet om möbelanskaffning till ett förmöget hem i äldre tid, och övergår till en annan samhällsklass. Jag vill då börja med min egen far och mor, som gifte sig och satte bo 1899.

Båda mina föräldrar hade innan de gifte sig, haft platser på olika gårdar här inom Ö.Frölunda. Min moder var då 24 och far 28 år gamla. De hade sparat av sina löner, så att de kunde inköpa ett billigt möbelmang kontant. Det huvudsakliga av möbelmang köpte de i en möbelföretag i Borås. Denna tid var det ganska vanligt, att folk ur de bredare folklagren här på orten köpte de s.k. ballebomöblerna. Dessa möbler tillverkades i Bollebygd, marks härad. Jag tror ej att dessa möbler, åtminstone ej från början, var direkt tillverkade vid en fabrik, jag har hört berättas att det var småbönder, som under vintertid och andra lediga tillfällen, tillverkade dessa. Om de själva hade en försäljningscentral i Borås, eller vid vissa tillfällen mötte upp och sålde, eller de sålde till möbelhandlare, kan jag ej bestämt ange vilket. Jag minns att min far talade om detta en gång, när jag frågade honom, om inköpet av dessa möbler. Han omtalade då hur denna försäljning var ordnad, men jag kan ej minnas detsamma. Dessa möbler var av en mycket enkel tillverkning. Träslaget var gran eller fur. Men de var mycket välgjorda och ganska praktiska och även, stolarna undantagna, ganska hållbara. De var också målade i en rödbrun färg. ~~De var~~

4

De möbler som mina föräldrar inköpte, och som var avsedda att ha i ett rum (de hade då ej mer än ett rum och kök) fast efter den tidens förhållanden ganska stora, var följande. En ganska stor säng, avsedd för två att ligga uti, den gick att förminska i sin längdriktning, alltså skjutbar från den ena gaveln. En bäddbar soffa, en så kallad pinnsoffa, den gick att draga ut åt sidan, och även i den gick det att ligga ett par stycken. Denna soffa användes också som sittsoffa. När soffan bäddades, restes locket upp mot ryggstödet, i den ena gaveln var ett hål borrarat, i detta sattes en träpinne, locket kunde sedan ej ramla ned. Från 1914 till 1938 var denna soffa min sovplats, alla de år, som jag under denna tid vistades i mitt ~~KAM~~ föräldrahem. Ett stort bord, som var avsett till, att stå mitt på golvet. Det hade en upp och nedfällbar klaff vid varje sida, när klaffarna var nedfällda var bordet något avlångt. Klaffarna var halvmånformade, när dessa fälldes upp, blev bordet i det närmaste runt, eller kanske något mera ovalt. En skänk, jag vet ej något annat namn på denna möbel, till utseendet liknade den en gammaldags byrå. Denna skänk var försedd med en 158-20 c, m, höga fötter, den hade också låsbara dörrar, dörrarna var något

mer än två tredjedelar av höjden, överst var två stycken utdragbara lådor. Sex stycken stolar, dessa var ej s, k, pinnstolar. Sitsen till dessa var helt rak, tillverkad av bräder, ryggstödet var också rakt, med två tvärsålar. Möblemanget i rummet utgjordes ~~för~~ för övrigt av en byrå (rak modell ej snedklaffad), som far hade före sitt giftermål och en kista, som mor förde med sig, samt två mindre fönsterbord, som inköpts på auktion. Byrån och fönsterborden var tillverkade av någon bysnickare och likaså kistan. En spegel, som stod på byrån och en väggklocka fullbordade möblemanget. Av dessa möbler har vi fortfarande kvar här i hemmet, byrån, spegeln och väggklockan. Skänken och soffan finns också kvar, undanställda i ett uthus. Vid ytterligare konferens med mor, upplyser hon mig om, att jag gett den ena möbeln fel namn. Den möbel, som jag har kallat byrå, skall i stället vara "chef-fänger". Möblerha i köket var följande. Två stycken soffor av ungefärligt samma typ, som ballebosoffan. Ett matbord med fällbara sidor, en snedklaffad byrå (sekretär) ett halft dussin stolar och en tvättkomod, och en liten väggspegel. Byrån och en soffa tillhörde min farmor ~~som också boade~~

6

som också bodde i mitt föräldrahem. Köksmöblerna var köpta av tillverkare i orten, och delvis inköpta på auktioner. Denna uppgift angående inköp av möbler, tror jag med säkerhet, är en medelväg, vad som beträffar torpare, statare, hantverkare m. fl., med ungefärligt samma inkomster, och vid tiden omkring sekelskiftet och åren fram till efter det första världskrigets slut. Det fanns kanske någon familj av denna samhällsklass, som möjligen till någon del, kunde ha något bättre möbler, men det var ännu fler, som hade sämre. De som under många år hade tänkt att bilda familj, levat sparsamt, och försökt att spara av den lilla lön de hade, och ej bildat familj medan de var helt unga eller möjligen fått någon hjälp från sina föräldrahem, kunde skaffa ungefär, vad som jag har antecknat angående mitt föräldrahem. De som av skilda orsaker, kanske redan i en tidig ungdom, bildade familj, hade ofta inga möjligheter till att köpa sig några möbler. Några allmänna lånemöjligheter, såsom nu, fanns ej, och det var ej lätt att låna av privatpersoner. I sådana fall blev det ofta, att de fick börja med minsta möjliga, och sedan allt efter sina möjligheter köpa en möbel då och en då. I sådana fall blev det ofta, att man

7

köpte på auktioner, där man kunde komma över en sak billigt. Man beställde också av ortens snickare eller möbeltillverkare, där man kunde få betala under hand (avbetalning). Denna tid tror jag ej att det fanns någon möbelaffär, närmare för denna orten än i Borås, och obekanta med möbelhandlarna gick det ej att få någon kredit. Min mor berättar om ett par ungdomsbekanta till henne, som gifte sig omkring 1894 de hade ej alls några möbler till sitt hem, mer än vad de som piga och dräng haft och detta var ej mycket. De hade vist ej ens stolar att sitta på medan de åt, de satt på sina kistor. Dessa gick det dock bra för, själv kände jag dem mycket väl, har ofta varit i deras hem, jag var mycket under min ungdomstid tillsammans med deras barn. De arrenderade först en gård, köpte sedan egen gård. Till denna gård var en väldigt stor manbyggnad med många rum. När jag var där de första gångerna, det var i början på 20 talet, hade de fullt av möbler överallt, hade de förlite i början, hade de i varje fall tillräckligt då. Det var många, som under den äldre tiden, fick börja med ganska litet i möbelväg. Det talas ofta om, att den och den, började med två tomma händer. Det torde också kunna sägas om många, att de började

med tomma rum. Trävida möbler förekom, att man köpte av ortens tillverkare. Till största delen var dock detta köksmöbler, men även bord och stolar, som var avsedda för finrummen. En del av dessa omålade möbler blev väl efter hand målade. Var ägaren något kunnig med målnia- ning, utförde han det själv, eller vid något lämpligt tillfälle, i sam- band med annan målning i hemmet, av en målare. Det var dock sällsynt att dessa möbler, åtminstone de enkla köksmöblerna, grundarbetades fö- re målningen, i regel målades de blott över, enklast möjligt. Det fanns också många av dessa möbler, som alldrig blev målade. I många av allm- mogehemmen, de fattigare sådana, torpare, statare m. f. l., fanns en del som hade de flesta möblerna omålade, även i det s. k. finrummet. I äldre tid var det nog mera än i nutid, skillnad inom samma socialgrupp. Den tid när det ej fanns något nämnvärt av allmän socialvård och sjukdomar och andra olyckor inträffade i en fattig familj, hade de inga möjlig- heter att ordna något med hemtrevnaden med möbler och dyligt, brödet för dagen, var deras största bekymmer. Men givetvis fanns det också andra orsaker, mera självförvållade, att det kunde vara ganska olika inom samma och till synes likställd socialgrupp.

Under min barndom,brukade vi barn från den gård där jag är född,att såväl sommar,som vintertid besöka ett torpställe, beläget vid en sjö, där fanns barn i vår ålder. Det var åren 1910-1914. Jag ville minnas att de på detta torpställe,blott hade trävita möbler. Om detta har jag talat med en person,som längen bodde granne med dem. Han intyga att jag mindes rätt. Han sade att de hade sina gamla trävita möbler eller rättare omålade,tills barnen blev så stora,att de genom sitt arbete,ekonomiskt kunde hjälpa föräldrarna med nyanskaffning av för den tiden mera moderna möbler. Bror Karlsson berättade också,att mera längre tillbaks i tiden,och ända fram till 1900 talet,var det ganska vanligt,att bondsöner och även drängar,skulle själva tillverka en del av sina möbler,det var allts för kommande behov. Det ansågs för finare och bättre,om man själv hade tillverkat en möbel. Det var också ett bevis för kunnighet och omtanke om framtiden. Det var under eftervintern,när tröskningen var färdig,som det kunde bli va tid för sådant arbete. Detta var givetvis ej allmänt förekommande,det fodrades i första hand en viss händighet,som ej var alla givet,och förståelse från husbondens sida. Många möbler har dock

tillverkats av sådana amatörer. Många lyckades ganska bra och andra misslyckades. Min far berättade en gång en sådan historia om en bodson, som misslyckades med att tillverka en snedklaffad byrå. Jag upptecknar den, för jag tror att den är värd att bevara åt eftervärlden. Denna bodson skulle gifta sig till sommaren och bad sin far om, att under osparda vinterdagar få tillverka sig en byrå (sekretär), torra och fina askbräder, passande för ändamålet, fanns å gården. Fadern var ej något entusiastisk för detta, han viste av erfarenhet, att sonen ej hade några anlag för snickeri och befarade, att hans arbete med möbeltillverkningen skulle misslyckas. Han ville dock ej neka honom och sonen fick sin vilja fram. Sonen ville ej fråga någon mera snickarkunnig till råds, utan egenhändigt tillverka sin möbel. Faderns farhågor om sonens snickarkunnighet befarades dock fram emot våren. I stället för en snedklaffad byrå (sekretär) hade det i stället blivit en garvinna.

Mera allmänt sett började man ej att intressera sig för antika möbler, förrän under 30 talet, jag tror att det ej var något nämnvärt förrän under slutet av 30 och början av 40 talet. Någon enskild

11

eller rättare något enskilt hem, hade varit intresserade av de gamla möblerna och låtit dem vara kvar. I regel är detta bondgårdar, som gått i arv generation efter generation, och den av barnen, som övertagit gården också övertagit det hela, såväl innre, som yttre bo. Jag tror ej att det finns så många sådana här på orten, ett vet jag dock om, som gått i arv eller övertagits av samma släkt sedan 1878. Denna släkt har varit särskilt intresserad av, att bevara alla gamla möbler och andra släktklenoder, och det är också förhållandet med nuvarande ägaren. I salsrumet i detta hem, finns blott en möbel från nyare tid, alla de andra är från 1778 och 1848. Det tycks vara så här på orten, att det är eller var i de så kallade bättre hemmen, som man varit mera intresserad av att bevara de gamla möblerna, än vad förhållandet tyckts varit bland allmogegrupperna. Detta har väl också en ganska naturlig förklaring, för det var i dessa hem, som de hade möbler och andra husgeråd, som var mera värda att bevara till kommande släkten. Men man kan dock ej komma ifrån, att ~~XXIXOXXIX~~ allmogen ej haft samma intresse att bevara det gamla. Delvis har väl detta haft sin grund uti, som jag förut nämnde, att de ej hade möbler

och andra föremål av samma värde, som de högre socialgrupperna.

För några år tillbaka besvarade jag en frågelista från folklivsarkivet, angående gamla möbler, dess tillverkare och målare. Jag var då i många hem här på orten, som jag på förhand visste, att sådana skulle finnas. Vid min fråga var de hade förvärvat eller köpt den och den möbeln, fick jag ofta detta svar. Ja det har vi fått tag i hemifrån, från hans eller hennes hem. Ofta fick jag också den upplysningen, att möbeln i fråga, varit undanstäld i något uthus. Det kunde vara hörnskåp, kistor och även moraklockor och i något enstaka fall även golvskåp. Sängar, klädska, stolar och bord, hade i många fall helt enkelt huggits sönder. Av de uppgifter, som jag då fick, framgick också, att det var vid sekelskiftet, som detta utbyte av möbler skett. Det tycks ha varit så här på orten, att när det kom nya möbler i marknaden och även bysnickrarna och hemortens möbeltillverkare, började att tillverka andra modeller, mera moderna än de gamla, och allmogen, när de började att köpa av dessa, kastade ut eller brände upp de gamla. Den tidens bättre och förmögnare hem, hade väl en annan sort av möbler, gustavianska med flera sorter, som man ej ville kasta

bort. Som jag förut nämnde var det i slutet av 30 och början på 40 talet, som man mera allmänt här på orten började att intressera sig för antika möbler. Det var i första hand golvvur (moraklockor) väggskåp, såväl golvhörnskåp, som vägghörnskåp, kistor, skrin m.m. De som först intresserade sig för detta gamla och antika, köpte mycket sådant, såväl under hand, som på auktioner, för en billig penning. Men efter några år blev det raka motsatsen, man betalade fabulösa priser för att bliva ägare till dessa gamla klenoder. Många av dessa gamla saker var också i ett uruselt skick, och det kostade mycket, att få dem renoverade. Många av dessa föremål hade under många år varit placerade i uthus. Särskilt väggskåp hade man i många fall haft i vagnbodar till att förvara vagnsmörja m.m., i, och i ladugårdar till förvaringsskåp för djurmedecin. Nu sedan några år tillbaka verkar det, som intresset för de antika möblerna, något hade svalnat. Det kan väl vara beroende av, att de som var mest intresserade, har köpt vad de önskar och anser sig ha råd till, och därmed har efterfrågan blivit mindre. Ett faktum är, att trots penningvärdets försämring de senaste åren, går det att köpa billigare i dag, än för några år sedan.

Någon detaljerad uppgift, mer än från mitt eget barndomshem, alltså vilka och varifrån mina föräldrar köpte sina möbler, vid deras bosättning, har jag ej upptecknat. Denna uppgift är, som framgår av uppteckningarna, från tiden omkring sekelskiftet. Denna tid var det ganska vanligt, att man köpte av dessa ballebomöbler, som rumsmöbler (detta gäller de bredare folklagren). Före sekelskiftet hade man bland allmogen, blott i undantagsfall, hemgjorda möbler. Detta var också förhållandet bland de bättre bönderna. Det fanns också olika fina, bättre och sämre av hemtillverkade möbler. Någon uppgift av möbler från ett sådant hem, har jag ej kunnat få. Det är ganska svårt, för det verkar, att varit ganska olika i hemmen, även inom samma socialgrupp. Före 1880-90 talet, torde möbleringsplanen varit mera enhetlig, men efter denna tid började började anskaffningen av såväl fabrikstillverkade möbler, som av mera moderna hemtillverkade möbler. Jag har frågat några stycken äldre personer om detta, men jag tycker ej att jag har fått sådana upplysningar, som jag vill uppteckna, som särskilt karaktäristiskt för orten här. Den omvälvning inom möbleringsplanen som skedde här på orten en tio år före och en tio år efter XXXXX

15

sekelskiftet, blev i stort sett ganska oförändrad, till slutet av 20 och början av 30 talet. I allmogehemmen hade man före den tiden, blott i undantagsfall, haft sängar och soffor, som man låg uti, med annat bottnar av trä. Dessa byttes efter denna tid ganska allmänt ut mot de s.k. tält eller resårsängarna. I en del av de bättre hemmen hade de dock efter 1900 talets början de s.k. järnsängarna, med fasta bottnar av järnband och med blanka mässingskulor på stammarnas upphöjningar. Sedan 20 talets början, har i stort sett undan för undan försiggått en fullständig ommöblering av allmogehemmen. Detta är givetvis också fallet med de bättre hemmen, men dock ej i samma utsträckning, de hade före denna tid, bättre möbler och ej samma behov av nyanskaffning. Skrivbord, speglar, nattduksbord m.m., som man förut var i avsaknad av i allmogehemmen, köptes mycket under 20 och 30 talen. I slutet av 30 och början 40 talet köptes också mycket med bäddbara sittsoffor, soffgrupper med bord och fåtöljer golvlampor m.m.,. Här på orten bodde då en möbelförsäljare (agent) som alltså sålde efter katalog för en möbelfabrik i Småland. Jag var då taxichafför här och körde honom flera hundra mil här i bygden på hans försäljningsresor.

Särskilt vid krigsårens slut och de närmaste åren efter, gjorde han stora affärer med de nämnda möblerna. Genom högkonjunkturerna hade folk i allmänhet denna tid, mera pengar att röra sig med, än vad de haft, någongång tidigare. Numera, åtminstone i stort sett, köpes alla möbler från möbelaffärer. Någon finns väl, som köper efter katalog, som en del möbelfabrikanter sänder ut. Hit till byn har också kommit en fabrikant eller möbelhandlare, jag vet ej vilket han var, med en buss med möbler. Han sålde ej de medhavda möblerna, dessa var endast för visning. Han tog alltså emot beställningar, och sände sedan varan per järnväg eller kom med dem med bil, om det var så att han fick många beställningar. Nu som förr går ju också möbler i arv. Det är nog så .mycket mer nu än förr, att man är angelägen om att få en möbel eller annan sak, som tillhört föräldrar eller andra släktingar. Äldre möbler och andra föremål, är ej lätt för en utomstående, att komma över här på orten numera, åtminstone ej några värdefulla sådana, i regel stannar de hos de närmast anhöriga. Någon uppteckning om hemmens möblering av i dag, är väl icke mycket mening om att jag gör. I de nya hemmen, som uteslutande består av nya möbler, är väl alla i

stort sett lika. Möblerna kan väl vara ganska olika tillverkade, klädda m.m,men sortementen är ganska likartade. Och någon möbleringsplan,som är särskilt utmärkande för denna orten,förekommer enligt mitt förmenande ej.

Vad som angår anskaffande av möbler å senare tid vill jag också uppteckna om en försäljning,som försigick här i byn och troligen i många socknar under den berörda tiden. Det var under 30 talets mitt och fram till början av 40 talet,kanske någon också efter krigsårens slut,men i så fall ej något nämnvärt. Det var försäljare,som väl troligen i städerna,på auktioner,av möbelhandlare eller direkt av ägarerna,köpt upp gamla möbler,som de i sin tur genom auktioner sålde på landsbygden. Försäljningen tillgick så,att de hyrde en loge eller annan passande lokal,och sedan höll en vanlig auktion på möblerna. I början gick denna försäljning ganska bra. Många av möblerna var ganska nya och välvårdade och kunde ofta köpas till ganska billiga priser. Men allting har en ända och så blev det också med denna försäljning. Allt eftersom som fodringarna steg och man fick råd till att köpa nytt,fann säljarna inga köpare längre och denna försäljning dog bort.